

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 12. do 18. maja 2009. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – Nekropola Kaurlaš u Zagrlju, općina Novi Travnik, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini nekropola sa 45 stećaka, osam krstača i jednim nišanom.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 1165 (novi premjer), posjedovni list broj 51, k.o. Zagrlje, što odgovara k.č. 2093 (stari premjer), z.k. uložak broj 11 k.o. Opara, općina Novi Travnik, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini («Službene novine Federacije BiH», br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke dopušteni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije dužna je posebno osigurati provedbu sljedećih mjera:

- izradu geodetskog i snimka postojećeg stanja područja;
- izradu i provedbu Projekta sanacije, restauracije i konzervacije nekropole.

Projekat sanacije, restauracije i konzervacije nekropole treba sadržavati:

- arheološko istraživanje;
- čišćenje stećaka od lišaja i mahovine i saniranje oštećenja;
- uređenje nekropole sa uklanjanjem samonikle vegetacije;
- izradu i provedbu programa održivog upravljanja i prezentacije nacionalnog spomenika.

IV

Svi pokretni nalazi koji budu nađeni u toku arheološkog istraživanja bit će pohranjeni u najbližem muzeju ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Iznošenje arheoloških nalaza iz prethodnog stava iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stava 2. ove tačke, ukoliko voditelj istraživanja utvrdi da je neophodna obrada arheoloških nalaza van Bosne i Hercegovine, dokaze o tome će prezentirati Komisiji, koja može dopustiti privremeno iznošenje nalaza iz zemlje, pod detaljno utvrđenim uvjetima.

Nakon dostavljanja izvještaja o provedenom istraživanju, Komisija će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Komisija utvrđuje.

Komisija u svom odobrenju za privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženje pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta, te o tome obavještava Vladu Federacije, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnome ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, u cilju provedbe mjera utvrđenih u tač. II - VI ove odluke i nadležnom općinskom sudu u cilju upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od objavljivanja u »Službenom glasniku BiH«.

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 05.1-2-40/2009-26
13. maja 2009. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, »nacionalni spomenik« je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH«, broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

BZK „Preporod“, Općinsko društvo Novi Travnik, podnio je dana 25. 07. 2008. godine prijedlog/peticiju za proglašenje historijskog područja - Nekropola sa stećcima Kaurlaš, općina Novi Travnik, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Nekropola Kaurlaš smještena je neposredno uz putnu cestu Novi Travnik – Gornji Vakuf. O nekropoli nema preciznih, niti ujednačenih podataka, kada je u pitanju brojno stanje nadgrobnika. Na nekropoli je, između ostalog, evidentirano ukupno 8 nadgrobnika koji predstavljaju originalni oblik nedovoljno razvijenih krstača antropomorfog oblika kod koga gornji dio predstavlja glavu, dok bočna ispupčenja u ovom slučaju možemo nazvati ramenima.

Kod datacije krstača moramo se zadovoljiti samo pretpostavkama. Prijelaz iz ploče u križ dogodio se u prvoj polovini XVII stoljeća. U drugu polovinu XVII stoljeća mogu se datirati spomenici već izrađeni u obliku križa, ali s još neformiranom glavom, dok se spomenici s već formiranom glavom datiraju u XVIII stoljeće, gdje se kao posljednji javljaju spomenici sa okruglom glavom. Vremenski odnos između križeva s okruglom glavom i onih u obliku križeva isto tako nije moguće preciznije utvrditi. Značajna je i činjenica da su stećci, krstače i nišani na istom lokalitetu.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima tokom rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,

- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.
- dopisom broj 05.1-35.23/09-38 od 08.04.2009. godine zatražena je dostava dokumentacije i stavovi u vezi sa proglašenjem nekropole sa stećcima, krstačama i nišanom na lokalitetu Kaurlaš u Zagrlju, općina Novi Travnik, nacionalnim spomenikom BiH od Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Nekropola sa stećcima Kaurlaš nalazi se u donjem dijelu sela Monjići, neposredno uz putnu cestu Novi Travnik – Gornji Vakuf.¹

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. br. 1165 (novi premjer), posjedovni list broj 51, k.o. Zagrlje, što odgovara k.č. 2093, z.k. uložak broj 11 k.o. Opara, općina Novi Travnik, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Do polovine X stoljeća, kada se „zemlja Bosna” prvi put javlja u historijskom izvoru, njena teritorija je već obuhvatala sedam župa: Vrhbosnu, Vidogošću (Vogošću), Lepenicu, Bosnu (posebno konstituirano područje oko Visokog), Trstivnicu, Brod (oko Zenice) i Lašvu² (Srednjovjekovna župa Lašva obuhvatala je područje današnjih općina Busovača, Vitez, Novi Travnik i Travnik. Bila je pod upravom bosanskih banova, a kasnije, od 1377. godine kraljeva. Lašva je bila jedna od najvećih i najplodnijih župa uže Bosne. Vjerovatno je bila dobro naseljena stanovništvom koje se, uglavnom, bavilo poljoprivredom. Na tom području konstatirano je više od 50 nekropola stećaka iz XIV i XV stoljeća³, kao i srednjovjekovni gradovi Toričan, Travnik, Bosnić ili Škaf i Vrbenac grad⁴)⁵.

O župi Lašvi, s obzirom na njenu prostranost i značaj, nema puno historijskih dokumenata koji se odnose na period srednjeg vijeka. Ova župa se prvi put spominje u povelji kralja Bele IV iz 1244. godine, čija autentičnost nije dokazana, kao posjed bosanske biskupije navodi se mjesto „kod tri crkve”.⁶

¹ Lokacija na kojoj se nalazi nekropola ranije se zvala Mamula, po hanu u neposrednoj blizini čiji je vlasnik bila Marica Mamula. Kada je han srušen 1945. godine, mjesto je ponovo prozvano Kaurlaš.

² Pavao Anđelić, *Doba srednjovjekovne bosanske države* u: Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast, Sarajevo, „Veselin Masleša”, 1984, str. 9,10, 113.

³ Šefik Bešliagić, *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo: 1971, str. 141,145,154,156.

⁴ Jozo Petrović, *S arheologom kroz Travnik*. Zagreb: 1931.

⁵ Opširnije o historijskim podacima vidjeti u Odluci Komisije Historijsko područje – Nekropola sa stećcima Maculje, općina Novi Travnik, „Službeni glasnik BiH” broj 3/08 i na web adresi Komisije: www.aneks8komisija.com.ba

⁶ Marko Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo: 1957, str.150, Nada Klaić, *Srednjovjekovna Bosna, politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, 1994, str. 112, 115.

Godine 1373. ban Tvrtko daruje Stjepanu Rajkoviću selo Čukle.

Godine 1380. kralj Tvrtko I imenovao je Hrvoja Vukčića velikim vojvodom i darovao dva sela u Lašvi: Trbeušu i Bilu. Vjerovatno su ta sela bila sastavni dijelovi kraljevske domene.⁷

Krajem XIV vijeka u jednom dijelu župe Lašve, oko Turbeta, imao je svoje posjede tepčija Batalo Šantić. Javlja se kao svjedok u poveljama bosanskih vladara, od Dabiše do Ostoje, na prelomu iz XIV u XV stoljeće.

Posljednjih godina 14. stoljeća, tačnije od 15. aprila 1392, kada se prvi put javlja kao svjedok na poveljama bosanskih kraljeva, do 9. decembra 1400, kada imamo posljednju pouzdanu vijest o njemu, Batalo Šantić je nosio visoko dvorsko zvanje i uživao veliki ugled u Bosanskom kraljevstvu. Prve podatke o njemu otkrivamo u Dabišinoj darovnici vojvodi Hrvoju Vukčiću izdanoj u Kraljevoj Sutjesci 15. aprila 1392. Batalo se nalazi na svim vladarskim poveljama od aprila 1392. do decembra 1400.⁸

U februaru 1366. godine vlastela se otvoreno podigla protiv Tvrtka. Zbog lične nesigurnosti ban je zajedno sa svojom majkom pobjegao na dvor ugarskog kralja uz čiju je pomoć marta iste godine vratio vlast na dijelu teritorije. Na čelu pobune bio je Tvrtkov brat Vuk. Izdavanjem darovnica Tvrtko je pokušavao vlastelu privući na svoju stranu. Ban je uspio obnoviti vlast u Donjim Krajima, Rami, Usori, a u Humskoj zemlji odan mu je bio Sanko Miltenović. U ovoj pobuni vlastela se podijelila u dva tabora; jedan je pristao uz kneza Vuka, dok je drugi ostao vjeran banu Tvrtku. Oni plemići koji su ostali uz bana nakon njegove uspješne intervencije protiv brata Vuka i njemu odanog plemstva, su u kasnijem periodu sebi i svojim nasljednicima osigurali moćne pozicije, dok su oni uz Vuka gubili utjecaj. Čini se da su i lašvanski Šantići pripadali prvoj grupi jer se na Tvrtkovoj ispravi iz 1366. godine među svjedocima nalazi i historiografiji prvi poznati Šantić – Dragoš. S obzirom da su nasljednici vlastele sa ove isprave bili doista najutjecajni ljudi u bosanskoj državi krajem 14. i u 15. stoljeću, a uporedo s njima se kao moćna osoba pojavljuje i Batalo Šantić, to nas više upućuje na ispravnost ovakvog razmišljanja.

Za vrijeme vladavine kraljice Jelene, počeo je naglo rasti ugled plemstva. U njeno vrijeme se jasno ocrtavaju najmoćniji predstavnici bosanskog plemstva, vojvoda Hrvoja Vukčić, knez Pavle Radinović, vojvoda Sandalj Hranić i tepčija Batalo Šantić.⁹

Ljeta 1415. na području Lašve, u kojoj je Hrvoje Vukčić Hrvatinić imao neke posjede, vodila se bitka između ugarske i osmanske vojske u kojoj su Ugri bili poraženi.¹⁰

U jednom dokumentu dubrovačkog arhiva 8. 2. 1421. spominje se kastelan u tvrđavi u Turici u Lašvi. Nije poznato gdje se to mjesto nalazi.

Na području Lašve 16. VII 1455. godine opljačkan je trgovac Radoslav Umiljenović iz Dubrovnika.¹¹

⁷ Pavao Anđelić, Nav.dj., 1984, str. 292.

⁸ Amir Kliko, Magistarski rad: *Tepčija Batalo i njegovo doba*, (Mentor: Prof. dr. Pejo Čošković) Sarajevo, novembar, 2006.

⁹ Amir Kliko, nav.dj., Sarajevo: 2006.

¹⁰ Simo Ćirković, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, Beograd: 1964, str. 242.

¹¹ Desanka Kovačević-Kojić, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, „Veselin Masleša”,

Selo Monjici

Selo Monjici udaljeno je je 15-ak kilometara od Novog Travnika. Monjici se spominju u turskim defterima¹² iz 1568. i 1604. godine u okviru Zagrlja koje je obuhvatalo, pored Monjića, još nekoliko sela.¹³ Ispod sela, donjim dijelom Monjića, pored nekropole, prolazio je stari karavanski put koji je išao od Opare prema Gornjem Vakufu.

Po popisu iz 1879. godine Monjici su imali svega 5 kuća u kojima je živjelo 52 stanovnika, od kojih su 43 bili Muslimani, a 9 pravoslavci, a po popisu iz 1910. godine u 7 kuća živjelo je 67 stanovnika, muslimanske vjere.¹⁴

2. Opis dobra

Stećci centralne Bosne su najbrojniji i najizrazitiji spomenici kulture srednjovjekovne Bosne, kojih ima u svim krajevima, ali relativno najviše oko Ilijaša, Visokog, Kiseljaka, Travnika i Gornjeg Vakufa.

Nekropola Kaurlaš sastoji se od 70 vidljivih stećka i 8 krstača, od kojih su četiri pale.

Stećak broj 1, dimenzija: 225x130x45cm, obrastao mahovinom i lišajevima , razorena struktura kamena;

Stećak broj 2, dimenzija: 200x70x20 cm, razorena struktura kamena, bio prekriven zemljom i travom (do čišćenja nije bio vidljiv);

Stećak broj 3, sanduk s postoljem, dimenzije sanduka: 153x77x34 cm, dubina postolja 37 cm, visina 18 cm, nagnut, tone;

Stećak broj 4, sanduk s postoljem, dimenzije sanduka 145x92x32, postolje: visina 30 cm, dubina 20 cm, ukupna dužina postolja 168 cm;

Stećak broj 5, „blagi“ sljemenjak, dimenzije sanduka: 105x73x44cm, postolje: visina 26 cm, dubina 17 cm, sačuvana dužina 117 cm. Stećak je jako oštećen, njegov gornji dio (sljemenjak) je pukao i pao.

Stećak broj 6, dimenzija: 137x113x48 cm, razorena struktura kamena (lišajevi i mahovina);

Stećak broj 7, dimenzija: 140x63x23 cm, razorena struktura kamena (lišajevi i mahovina);

Stećak broj 8, sljemenjak s postoljem. Dimenzije sljemenjaka: 147x80x20 cm, postolje: visina 20 cm, dubina 21 cm, dužina 175 cm, razorena struktura kamena (lišajevi i mahovina);

Stećak broj 9, sanduk s postoljem. Dimenzije sanduka: 166x104x53 cm, postolje: visina 42 cm, dubina 35 cm, dužina 205 cm; stećak je duboko potkopan sa zapadne strane;¹⁵

Sarajevo: 1978, str. 314.

¹² Teffer, tevter, defter m (grč.), bilježnica, reistar, protokol; računski knjiga; trgovačka knjiga dugovanja i potraživanja (A. Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, „Sjetlost“, Sarajevo: 1989, str.606)

¹³ Muhamed Kreševljaković, *Naselja opštine Pucarevo*, Pucarevo: 1987, str. 136.

¹⁴ Muhamed Kreševljaković, *Nav.dj.*, 1987, str.137.

¹⁵ Prema tvrdnjama mještana, nepoznata lica su kopala ispod stećka; prilikom ove radnje zabranili su pristup lokalitetu. U dostupnoj literaturi nismo pronašli podatak da je nekropola istraživana.

Stećak broj 10, dimenzija: 183x110x20 cm, do čišćenja bio neprimijetan;
Stećak broj 11, dimenzija: 180x92x23 cm, obrastao mahovinom i lišajevima;
Stećak broj 12, dimenzija: 178x110x70 cm, obrastao mahovinom i lišajevima;
Stećak broj 13, sanduk s postoljem, dimenzije sanduka: 182x97x40 cm, postolje: visina 36 cm, dubina 29, dužina 230 cm, obrastao mahovinom i lišajevima;
Stećak broj 14, obrastao mahovinom i lišajevima;
Stećak broj 15, dimenzija: 180x170x40 cm, obrastao mahovinom i lišajevima;
Stećak broj 16, oboreni sljemenjak, dimenzija: 160x65x66 cm, obrastao lišajevima;
Stećak broj 17, vidljive dimenzije: 142x97x23 cm, obrastao lišajevima;
Stećak broj 18, vidljive dimenzije: 146x80 cm;
Stećak broj 19, oboreni sljemenjak (?), vidljive dimenzije: dužina 164 cm, visina 45 cm
Stećak broj 20. – sljemenjak s postoljem, dimenzije sljemenjaka: 90x45 (sirina pri dnu)x74 cm, postolje: visina 42 cm, dubina 27 cm, vidljiva dužina 107 cm, sljemenjak je prekriven mahovinom i lišajevima, oštećen (pukao) i klizi (smješten je na početku nekropole, sa sjeverne strane, na blagom uzvišenju, tik do lokalnog puta; ispod njega moguća druga kamena ploča-stećak (?)).

Nišan, dimenzija: 55(vidljiva visina) x 20 (širina) x31 cm(maksimalna debljina), bez natpisa, obrastao travom, utonuo.

Krstača broj 1, dimenzije: širina ispusta 75 cm, debljina glave 22 cm, visina 94 cm gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, kratkih trokutastih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova, ukras: reljefni križ, ispod kojeg je polumjesec, obrasla travom i mahovinom, nagnuta, tone.

Krstača broj 2, dimenzije: 108x 43 x 170 cm (visina), gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, kratkih i trokutastih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Ukras: stilizirani križ, oblika čovjeka, dobro očuvan, na poprečnim ispustima (krakovima) po jedan manji krug (jabuka); iznad križa jedn veći reljefni krug, iznad kojeg polumjesec „teče“ cijelom dužinom glave krstače.

Krstača broj 3, dimenzije: dužina krakova 80 cm, debljina glave 25 cm, visina 232 cm, gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, tek naznačenih, kratkih i trokutastih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Krstača je pala, struktura kamena dosta „nagrižena“ mahovinom i lišajevima,

Krstača broj 4, dimenzije: dužina krakova 75 cm, debljina glave 20 cm, visina 201 cm, gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, tek naznačenih, kratkih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Ukras: jedva vidljiv križ (poledina koja gleda na sjevernu stranu), lišajevi i mahovina razaraju strukturu kamena.

Krstača broj 5, dimenzije: širina krakova 106 cm, debljina glave 31 cm, visina 265 cm; gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, tek naznačenih, kratkih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Ukras: reljefni križ, iznad kojeg je polumjesec. Krstača je pala.

Krstača broj 6, dimenzije: širina krakova 86 cm, debljina glave 32 cm, visina 133 cm; gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih vidljivo naznačenih ispusta. Ukras: reljefni križ, iznad kojeg je polumjesec. Struktura kamena je dosta „nagrižena“ mahovinom i lišajevima, tone.

Krstača broj 7, dimenzije: širina krakova 86 cm, debljina glave 32 cm, visina 133 cm; gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, tek naznačenih, kratkih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Krstača je pala (vjerovatno na „lice“- ukrašenu plohu) i prije čišćenja nije bila vidljiva.

Krstača broj 8, dimenzije: visina 188 cm, mali ispustii (širina 73 cm), debljina glave 30 cm, gornji krakovi oblikovani su joj u vidu glave čovjeka i simetričnih, tek naznačenih, kratkih ispusta, kao nadomjestak poprečnih krakova. Krstača je pala (vjerovatno na „lice“- ukrašenu plohu) i prije čišćenja nije bila vidljiva.

Navedene krstače predstavljaju poseban vid krstača koje susrećemo u okolini Travnika i Zenice, a koje nemaju svojih analogija na područjima na kojima se nalaze nekropole sa stećcima. Predstavljaju originalne oblike nedovoljno razvijenih krstača.¹⁶ Nadgrobni spomenici u obliku križa su mlađi spomenici i ne pripadaju više srednjem vijeku. Ma koliko spomenici u obliku križeva izgledali slični među sobom, ipak se i kod njih zapaža nekoliko stupnjeva evolucije¹⁷).¹⁸ (Glavna njihova odlika je gornji dio - glava, a zatim bočna ispupčenja koja treba da predstavljaju vodoravne krake križa, koje u ovom slučaju možemo nazvati ramenima. Glava nije uvijek jednaka i pokazuje tipične razlike, koje su se mogle postići samo dužim vremenskim intervalom. Ramena u tom pogledu nisu toliko tipična, već njihov broj kao i druge pojedinosti, koje ne smiju ostati po strani. U početnoj fazi razvoja oblika krstača nisu još predstavljena ramena, a nema ni onog dijeljenja spomenika na gornji i donji dio iz koga se kasnije razvila glava križa. Cijeli spomenik više liči na jednu ovalnu ploču, koja je gore šira, a dolje uža. Kasnije se postepeno izdvaja, uobličuje glava, sužavanjem iznad ramena, tako da se dobije donekle oblik vrata. U konačnici razvoja oblika krstača, već se lijepo razlikuje formirana okrugla glava, gdje važnu ulogu imaju ramena s obzirom na njihov broj i obradu.

Ulazak bosanskih i humskih srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika – popularno nazvanih stećcima – u svijet nauke nije se odigrao u najsretnijim okolnostima. To se dogodilo stotinama godina nakon što je ovaj kulturološki fenomen postao reliktom jedne historijske epohe, odnosno na prijelazu iz XVIII u XIX stoljeće kada su u zapadni svijet počele prodirati vijesti o postojanju jedne neobične umjetnosti na nadgrobničkim spomenicima iz Bosne i Hercegovine i Dalmacije. Prvbitno su to bile putne zabilješke nedovoljno dokumentirane da bi na Zapadu pobudile značajniji odjek, posebno jer je zapadna nauka tada bila zauzeta analizom potpuno drukčijih umjetničkih djela, tako da realistični pa i nezgrapni prizori sa stećaka tada nisu mogli izazvati ni pažnju ni oduševljenje. S druge strane, u tadašnjoj osmanskoj Bosni nije bilo snaga sposobnih za samostalno proučavanje i prezentiranje ovog umjetničkog blaga. U takvim su okolnostima već od sredine XIX st., kada su se zahuktavali procesi modernih nacionalnih integracija, a pitanje čija je Bosna sve više poprimalo političko pa i

¹⁶ Šefik Bešliagić, *Stećci - kultura i umjetnost*, Sarajevo: 1982, str. 107.

¹⁷ Paola Korošec, *Srednjovjekovne nekropole okoline Travnika*, u: *Glasnik Zemaljskog muzeja*, n.s., svezak VII, Sarajevo: 1952, str. 402.

¹⁸ Opširnije o krstačama vidjeti u Odluci Komisije Historijsko područje – Nekropola sa stećcima Maculje, općina Novi Travnik, „Službeni glasnik BiH“, broj 3/08 i na web adresi Komisije: www.aneks8komisija.com.ba

apokaliptičko značenje, istraživači su bili skloni umjetnost stećaka tumačiti kao posljedicu bogumilskog učenja. Nisu također izostali ni pokušaji da se na stećke utisne čisto srpski i hrvatski nacionalni žig. Od sredine XX stoljeća u nauci je postepeno prevladalo mišljenje da se stećci ne mogu objasniti bogumilizirajućom, kao ni bilo kojom isključivo nacionalnom teorijom nego da ih treba vratiti u njihov izvorni svijet u kom su nastali, razvijali se i, s nestankom srednjovjekovne bosanske države, koncem XV stoljeća doživjeli svoj kraj.¹⁹

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U Prostornom planu BiH do 2000. godine na području Novog Travnika kao spomenik III kategorije uvršteno je 5 lokaliteta nekropola sa stećcima (188 stećaka) bez preciznije identifikacije.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Direkcija Zemaljskog muzeja u Sarajevu, pedesetih godina prošlog stoljeća, započela je sistematičnija istraživanja nekropola sa stećcima u Bosni i Hercegovini. Prva istraživanja nekropola na području Travnika, ograničavajući se na dolinu Lašve, tačnije na prostor od Lašve do Karaule, dolinu rijeke Bile do Brajkovića i Gučje Gore, dolinu Komarske Lašve do Goleša i dolinu Grovnice, izvršila je P. Korošec navodeći 52 nekropole²⁰.

M. Kreševljaković navodi da se nekropola sa stećcima nalazi u donjem dijelu sela Monjići, da broji oko 40-ak stećaka, te da zbog uvjeta na terenu (šikara), nije mogao uraditi detaljnu identifikaciju i opis stećaka.²¹ P. Korošec navodi da se na desnoj obali rijeke kod Zagrlja u Mamuli nalazi nekropola sa 75 stećaka (možda i više) i 7 krstača²²

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, 23. 04.2009. godine, ustanovljeno je sljedeće:

- Nekropola je u potpunosti obrasla visokom travom i šibljem, te nije bilo moguće eventirati ukupan broj stećaka (tačno brojno stanje);
- Zbog stanja na nekropoli, nije bilo moguće uzeti dimenzije stećaka, utvrditi osnovne oblike pojedinih stećaka;
- Na većini stećaka prisutni su biljni organizmi, uglavnom lišajevi i mahovina koji razaraju strukturu kamena;
- Evidentiran jedan nišan, bez natpisa, obrastao travom, utonuo;
- Evidentiran manji kamen dimenzija 100x70 cm²³, s četvrtastim udubljenjem;
- Evidentirano je 45 vidljivih stećka (čiji je broj sigurno veći, što se da zaključiti i po konfiguraciji terena, a svakako i iz podatka P. Korošec koja navodi oko 75

¹⁹ Opširnije o stećcima vidjeti u Odluci Komisije o proglašenju Historijskog područja – Nekropola sa stećcima "Mramorje" i starim nišanima u Lavšićima, općina Olovo, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, broj: 02-02-228/07-95. novembar 2008.godine i na web adresi Komisije: www.aneks8komisija.com.ba

²⁰ Paola Korošec, Nav. dj., 1952, str. 378, 407.

²¹ Muhamed Kreševljaković, Nav.dj., 1987, str.135.

²² Paola Korošec, Nav. dj., 1952, str.389.

²³ Prema P. Korošec imao možda funkciju žrtvenika ili je bio podnožje za krstaču (što je prema istom autoru, skoro isključeno) (P. Korošec, 1952, str. 389).

- stećaka;
- Evidentirano 6 krstača, od čega su dvije pale.
 - Uvidom na licu mjesta, 01.04.2010.godine, prilikom jednodnevnog čišćenja nekropole, koje je organiziralo društvo „Preporod“ iz Novog Travnika, a pod nadzorom arheologa Silvine Čobanov, ustanovljeno je slijedeće:
 - veći dio nekropole je očišćen; nekropola je čišćena redom u smjeru jug –sjever,
 - radovi čišćenja izvođeni su ručno (dva radnika), a površinski radovi čišćenja šipražja izvođeni su mini bagerom uz konstantan nadzor,
 - kako nekropola nije do kraja očišćena, evidentirano je oko 70 vidljivih stećaka i ukupno 8 krstača (dvije krstače, koje su pale, bile su u potpunosti do čišćenja nevidljive),
 - teren bi trebalo do kraja očistiti kako bi se sa sigurnošću mogao evidentirati ukupan broj stećaka (nanosi zemlje na nekropoli su veliki, tako da je izvjestan broj stećaka prekriven, ali se po konfiguraciji terena da zaključiti da se stećci nalaze ispod),
 - uzete su samo dimenzije stećaka do kojih se moglo prići i koji su taj dan očišćeni.

6. Specifični rizici

- dugogodišnje neodržavanje lokaliteta,
- nepovoljni vremenski uticaji,
- samonikla vegetacija.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (»Službeni glasnik BiH«, br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

C) Umjetnička i estetska vrijednost

iv. Kompozicija

v. Vrijednost detalja

G) Izvornost

i. Oblik i dizajn

ii. Materijal i sadržaj

v. Položaj i smještaj u prostoru

H) Jedinstvenost i reprezentativnost

i. Jedinstven i rijedak primjerak određenog tipa

Sastavni dio ove odluke su:

Imovinsko – vlasnička dokumentacija:

- Kopija katastarskog plana, k.č.1165, k.o. Zagrlje, br. plana 3, Razmjera 1:2500, izdata 16.07.2008. godine od strane Službe za imovinsko-pravne poslove, katastar i urbanizam Općine Novi Travnik, SBK, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina;

- Zemljišnoknjižni izvadak za zemljišne parcelu br. 1165, broj z.k. uložka 11, NAR.i RZ br. 051-0-nar-08-003 810, izdao 28.07.2008. godine Zemljišnoknjižni ured/kancelarija Novi Travnik, SBK, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina;

Fotodokumentacija:

- fotografije postojećeg stanja snimljene su. 23. 04.2009. godine i 01.04.2010. godine; fotografirala: arheolog Silvana Čobanov (digitalnim fotoaparatom Canon 1200D);

Tehnička dokumentacija:

- Tehnički snimci postojećeg stanja dobra (skica nekropole i snimak stećaka); dana 01. 24. 10. 2010. godine mjerili i snimali: arheolog Silvana Čobanov i arhitekte Arijana Pašić i Nermina Katkić.

Korištena literatura

Tokom vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1931. Petrović, Jozo. *S arheologom kroz Travnik*, Zagreb: 1931.
1952. Korošec, Paola. *Srednjovjekovne nekropole okoline Travnika*, GZM, n.s., svezak VII, Sarajevo: 1952.,
1957. Vego, Marko. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo: 1957.
1964. Ćirković, Simo. *Historija srednjovjekovne bosanske države*, Beograd: 1964.
1967. Bešlagić, Šefik. *Stećci centralne Bosne, Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: 1967, svezak IX.
1971. Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo: 1971.
1978. Kovačević-Kojić, Desanka: *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, „Veselin Masleša“, Sarajevo: 1978.
1982. Bešlagić, Šefik. *Stećci - kultura i umjetnost*, Sarajevo: 1982.
1987. Kreševljaković, Muhamed. *Naselja opštine Pucarevo*, Pucarevo,
1984. Anđelić, Pavao. *Doba srednjovjekovne bosanske države u: Kulturna historija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast*, Sarajevo, „Veselin Masleša“, 1984.
1988. Čović, Borivoj (ur.). *Arheološki leksikon BIH, Tom 3*, Sarajevo: 1988.

1994. Klaić, Nada. *Srednjovjekovna Bosna, politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*.
2006. Kliko, Amir. *Tepčija Batalo i njegovo doba*. Magistarski rad. Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za historiju.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Silvana Čobanov, diplomirani arheolog i profesor francuskog jezika i književnosti, saradnik za arheologiju u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika